

13. HAFTA

Hadis Tasnifinin Arkaplanı

Bu noktada musanniflerin *tasnif*lerindeki arkaplana da dikkat çekmek istiyoruz. Hangi dönem ve coğrafyada yaşarsa yaşasın, hiçbir musannifin çevresinde etkilenmeksizin bir *tasnif* yapması imkansızdır. İstisnasız her musannif, yaşadığı zaman ve mekanın ahd-i zihni çerçevesinde bir *tasnif* yapmak durumunda kalmıştır. Musannifin içinde yaşadığı sosyo-kültürel şartlar, o günün ihtiyaçları, sıcak ihtilafları ve tartışmaları *tasnif* yöntemini doğrudan etkilemiş ve belirleyici olmuştur. Bu nedendir ki her bir *tasnif*, kendi döneminin tipik karakteristiklerini yansıtır. Diğer bir ifade ile her *tasnif* kendi çağının siyasi, sosyal, fikri ve kültürel bağlamı içinde gerçekleşir.

Aslında bu durum hadislerin seçiminden itibaren başlar. Gerek *isnad* gerekse metin ve muhteva açısından düşünüldüğünde her bir seçim, aslında belli bir tercihi, belli bir ön kabulü, belli bir görüş ve anlayışı yansıtır. Elbette hadislerin kabul veya reddinde hadis tekniği açısından birçok şartların ve kuralların olduğu bir gerçektir. Ancak binlerce rivayet arasından belli bir kısmı seçilirken, yukarıda andığımız dış unsurların etkisi inkar edilemez. Sözelimi, Muslim'in, İbn Mâce'nin ve Dârimî'nin *tasnif*lerinin başlarına koydukları 'Mukaddime' kısımları adeta Ehl-i Hadis'in birer manifestosu gibidirler. Bu Mukaddime'lerde ele alınan konulara, atılan başlıklara ve altında nakledilen rivayetlere bakıldığında adı geçen imamların belli çevrelere cevap verme, itiraz etme, çok tartışılan bazı konularda hadisçilerin görüşlerini yansıtmaya gibi çok bariz hedefler gözettileri görülür. Aynı durum Ebû Dâvûd'un fikhî hadislerle tahsis ettiği *Sunen* adlı eserinde yer verdiği 'Kitâbu's-Sunne' bölümünde de açıkça görülmektedir.

Buhârî'nin 'Kitâbu'l-Îmân'a başlarken "İman, artar ve eksilir" tezini destekleyen birçok ayet ve rivayetle başlaması "İmanın artmayacağı ve eksilmeyeceği" görüşünde olan Hanefilere çok açık bir reddiye niteliğindedir. Aynı şekilde 'Kitâbu'l-Hiyel' ve 'Kitâbu'l-İkrâh' bölümleri de, temelde Hanefilere açık bir cevaptır. Tabii söz konusu durum sadece itikadî ve fikhî tartışmalar ve ihtilaflarla sınırlı değildir. Zaman zaman siyasî ve sosyal konular da bu arkaplandan nasibini alır. Bilhassa Şia ile Ehl-i Sünnet arasında yaşanan kadim münakaşalar, sahabe'nin adaleti meselesi, halifeler ve sonraki Emevî ve Abbasî yönetimleri de öyle ya da böyle *tasnif*leri etkilemiştir.

Hadislerin seçilmesi kadar, onların hangi bölümde ve nasıl bir başlık altında verileceği de bu noktada önem arz etmektedir. Bilindiği üzere hadis metninin anlaşılmasında '*tebvîb*' ve '*tasnif*'in rolü çok fazladır. Zira her musannif, aldığı hadisi, kendi inancı ve anlayışı çerçevesinde belli bir bâb başlığı altına yerleştirmekte ve onu da yine kendisinin tercih ettiği bir bölümde nakletmektedir.

İslam'ın ikinci kaynağı olan hadislerden çeşitli hükümler ve faydeler çıkarma arzusu, hemen her musannifi hayli meşgul etmiştir. Onlar naklettikleri bir hadisten anladıkları ve çıkardıkları hükümlere göre bab başlıkları koymuşlardır. İlk dönemlerde genellikle konunun adını ifade eden bâb başlıkları, zamanla içerdiği fikhî hükmün ifadesine dönüşmüştür. Bu nedendir ki Buhârî, fikhî yönünü işbu bâb başlıklarında ortaya koyduğu için "*Fikhu'l-Buhârî fi Terâcimih*" (Buhârî'nin fikhî, bâb başlıklarındadır) denilmiştir. Konulan bâb başlığı, aslında hadise verilen bir anlam ve yorumu da bünyesinde barındırır. Aynı hadisten bir musannif vücutiyet, birisi mübahlık, diğeri ise ruhsat çıkartabilmektedir. Tabii olarak onların bu yaklaşımları bâb

başlıklarına yansımakta ve artık okuyucu da o hadisi o şekilde anlamakta ve anlamlandırmaktadır. Daha sonra gelecek şarihler ise bu durumları sayfalarca izah etmeye çalışacaklardır. Şüphesiz bu tür konularda farklı mülahazaların ileri sürülmesi, ihtilafların yapılması gayet tabiidir. Zira her musannif kendi mezhebi, kendi yöntemiyle yaklaşmaktadır rivayetlere. Burada üzerinde düşünülmesi gereken konu, kabul edilen hadislerin içeriklerine göre mi başlık konulmakta yoksa konulan başlığa uygun hadisler mi seçilmekte veya o hadisler başlığa uyumlu bir yorum/değerlendirme yapılarak mı nakledilmektedir. Şüphesiz birçok musannifimiz genellikle birinci yöntemi takip etmiş ve hadislerden hükümler ve faydeler çıkartma yoluna gitmiştir. Ancak hadis külliyyatımızda –az da olsa– ikincisine de rastlanmaktadır.

Gerek fikhî konularda gerekse itikadî ve siyasî konularda gelen hadislerin öncelikle hangi kitap/bölüm altında verildiği önem arz eder. Bu noktada o eseri tasnif eden alimin mezhebi, fikrî ve siyasî eğilimi, kişisel kanaati ve tercihi belirleyici olabilmektedir. Öyle ki bazen görülen bir rüya, bazen konuyla ilgisiz sıradan bir hadise itikadî ve siyasî tercihleri desteklemek üzere İman, İmâret, Sünnet, Fiten vb. bölümlere yerleştirilmekte ardından da konuyla ilgili bab başlıkları atılarak nakledilen rivayet o hususta adeta bir delil gibi kullanılmaktadır. Böylece musannif, aldığı bu hadisleri eserine belli bir ön kabulünden hareketle koymaktadır.

Muslim'in *Sahîh*'inde yer alan Muaviye ile ilgili naklettiği şu anekdot oldukça ilginçtir. İbn Abbas, çocuklarla beraber oynarken Rasûlullah (sas) gelmiş ve "Git bana Muaviye'yi çağır!" demiştir. O derhal gidip gelmiş ve: "O yemek yiyor!" demiştir. Sonra Hz. Peygamber ona tekrar: "Git bana Muaviye'yi çağır!" demiş o hemen gidip gelmiş ve: "O yemek yiyor!" demiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Allah onun karnını doyurmasın!" buyurmuştur (Muslim, Birr ve Sıla, 96).

Rivayetin –bir an için– bu lafızlarla aynen geldiğinin kabul edilmesi halinde, Hz. Peygamber'in bu davetine kulak asmayan (?) Muaviye'ye yaptığı bu beddua acaba hangi kitapta ve ne tür bir başlık altında verilebilir? Çok yüzeysel bir bakışla, böyle bir rivayet, pekala Sahabenin Fazileti, Menkıbeleri vb. bir kitapta ve Hz. Peygamber'in çağrısına uymayanların, Hz. Peygamber'in bedduasına muhatap olan kimselerin akıbeti vb. bir bâb başlığı altında verilebilirdi. Oysa *Sahîh-i Muslim*'de bu rivayet, iyiliklerle ilgili 'Kitâbu'l-Birr'de ve "Hak etmedikleri halde Hz. Peygamber'in lanet ettiği, sövdüğü, beddua ettiği kimselere bunun bir arınma, ecir ve rahmet vesilesi olması" başlığı altında verilmiştir. Bu başlığa göre, Hz. Peygamber'in bedduası, Muaviye için çoktan dua ve rahmete dönüşmüştür. Artık okuyucular veya hadisi şerh edenler, bu rivayetin ne anlama geldiğini değil, konulan bâb başlığıyla nasıl anlaşılması ve değerlendirilmesi gerektiğini öğrenmiş olacaklardır. Burada *Sahîh-i Muslim*'deki mevcut bab başlıklarının Muslim tarafından değil de, *Sahîh*'in meşhur şarihi olan Nevevî tarafından asırlar sonra konulduğu iddiasını da hatırlatmak isteriz. Ancak *Sahîh*'in orijinal nüshalarında Muslim'in ne tür başlıklar koyduğu ayrıca araştırılması gereken önemli bir husustur.

Buhârî tarafından "Bizans ile savaş hakkında denilenler" bâb başlığı altında bazı Şamlı *râvî*lerce nakledilen "Ümmetimden Kayser'in şehrine (İstanbul) sefer yapacak ilk ordu başışlanmıştı" (Buhârî, Cihad, 93) rivayetinin, Müslümanların İstanbul üzerine gönderdiği ilk orduya ve komutanı olan Yezid b. Muaviye'ye işaret etmesi manidardır.

(Kaynak: Bünyamin Erul, *Hadis Metinleri I*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yay., 2004, ss.15-18)